

тувати світогляд людини на необхідність відповідальності за своє перебування на Землі.

Список літератури

1. Капра Ф. Дао фізики. Исследование переллелей между современной физикой и мистицизмом Востока. – СПб.: ОРИС, 1994. – 302 с.
2. Капра Ф. Уроки мудрости. Тексты трансперсональной психологии. Беседы с замечательными людьми. – М.: Изд-во Трансперсонального Института, 1996. – 318 с.
3. Горяев П.П. Волновая генетика как реальность. http://www.re-tech.narod.ru/homo/gen/woln_gen.htm
4. Ньюэлл А. Солитоны в математике и физике. – М.: Мир, 1989. – 324 с.
5. Брейден Г. Божественная матрица: время, пространство и сила сознания. – М.: София, 2008. – 256 с.
6. The Peace Intention Experiment. September 14-21, 2009. <http://theintentionexperiment.com/wp-content/uploads/2011/01/the-peace-intention-experiment.pdf> 6, с. 87.

7. Открытия русских учёных в области ДНК. http://www.alexfl.ru/vechnoe/vechnoe_dnk.htm/

8. Гаврильчукевич В.К. Идея сердца в гуманитарных науках и новые психофизиологические открытия. // Психология и педагогика в контексте гуманизации образования. Сб. науч. трудов (с материалами Всеукраинской научно-практической конференции 23-28 ноября 2007г. / под общ. ред. проф. А.Н. Любонича. – М.: Подольский культурно-просветительский центр им. Н. К. Рериха; Хмельницкий национальный университет; Гуманитарный институт ХНУ, 2007. – 116 с.

9. Култаєва М.Д. Динамічне людство або педагогічні виклики цивілізації. // Людина і культура в умовах глобалізації. // Збірник наукових статей. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2003. – 400 с.

Н.Н. Сухова

«ПЕРЕЗАГРУЗКА» СОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКА XXI ВЕКА: ВЫЗОВЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье осуществляется философский анализ влияния результатов научных исследований в области естествознания на изменение сознания человека XX века.

Ключевые слова: глобализация, генетический код, квантовая механика, биосистема, эволюция, паттерн, сознание, экологическая этика.

N. Suhova

"REBOOT" OF HUMAN CONSCIOUSNESS IN XXI CENTURY: CHALLENGES OF GLOBALIZATION

The article provides a philosophical analysis of the impact of the natural sciences researches results upon the change of human consciousness in the twentieth century.

Keywords: globalization, the genetic code, quantum mechanics, biosystem, evolution, pattern, consciousness, environmental ethics.

УДК 165.74.94

А.М. Фоменко

ГУМАНИЗМ ЧИ АНТИГУМАНИЗМ? ДИСКУРС ПОСТМОДЕРНУ

Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Анотація. У статті на підставі аналізу західноєвропейських філософських концепцій виявляються специфічні риси дискурсу гуманізму Постмодерну

Ключові слова: модерн, постмодерн, людина, особистість, деконструкція, гуманізм, антигуманізм, текст, дискурс.

Вступ

Гуманізм – породження світової культури, символ і ознака людської присутності в світі, могутній багатовіковий напрям зі своєю історією осмислення буття та екзистенціального положення людини в ньому. Незважаючи на рефлексію відомих песимістичних постмодерністських уявлень про «антропологічну катастрофу», процес теоретичної і практичної реабілітації Гуманізму, оновлення й збагачення форм гуманістичного мислення набуває нової актуалізації.

Сучасна філософія обіймає безліч постмодерністських стратегій реконструкції європейського гуманізму. Дискурс гуманізму постмодерністських мислителів є найбільш впливовим на сучасну долю європейської культури, а головне – на майбутнє життя людської цивілізації. Адже «дискурси – це не просто сукупності висловлювань або тверджень, вони складаються з висловлювань, які мають значення, силу та вплив у суспільному контексті» (С. Мілс).

Дослідження дискурсу гуманізму Постмодерну обумовлюється також глибинними кризовими зрушеннями в економічному, політичному та духовному

бутті сучасного українського суспільства. Суперечності, що виникли в останні роки, свідчать про те, що в духовному стані нашої країни, з одного боку, гостро відчувається ситуація «незабезпечення» людського існування», а з другого – зростає інтерес до механізмів відродження гуманістичних ідеалів у таких інститутах, як сім'я та школа. Актуальність запропонованого дослідження аргументується також недостатністю осмислення специфіки дискурсів гуманізму тих мислителів Європи, які, починаючи із середини ХХ століття, ставлять під сумнів стратегію гуманізму. Сьогодні важливо зрозуміти сутність стратегій постмодерністського мислення, завдяки яким виникає не лише нова, в багатьох відношеннях інша культура філософування, але й нова людина, котра отримала назву «постлюдини» (Ф. Фукуяма).

Звідси постає **мета** даної статті – проаналізувати специфіку дискурсу гуманізму періоду Постмодерну.

Основна частина

Основна проблема в дослідженнях рецепції Постмодерном ідей гуманізму полягає у відповіді на питання: чому філософи Постмодерну надали пе-

ревагу антигуманізму? Чому не гуманізм, а антигуманізм неомарксиста Л. Альтюссера набуває поширення серед мислителів Постмодерну?

Починаючи з проголошеної М. Фуко «смерті людини» в «Порядку речей» і закінчуючи словами Ж. Лакана в праці «Дослідження Фрейда», де він говорить про те, що «справжній центр людського буття вже не знаходиться там, де йому було приписано бути цілою гуманістичною традицією», постмодерністи дотримуються думки: автономія суб'єкта, про яку говорили гуманісти минулого, є ілюзією. Так, у своїй праці «Археологія знання» М. Фуко зазначає: «Починаючи з антропологічної думки, яка організовує всі ці дослідження, пов'язані з питанням буття людини, і яка дозволяє уникнути аналізу конкретних практик, ця криза супроводжує всі гуманістичні ідеології і, врешті-решт, зумовлюється статусом суб'єкта. Все це – суперечки, які б ви хотіли приховати і від яких сподіваєтесь, як мені здається, відволікти увагу, переслідуючи кумедні взаємодії становлень і системи, синхронії, становлення відносин і причини, структури й історії. Але чи впевнені ви, що не практикуєте теоретичного матезису?» [1,200].

Ж. Дерріда йде ще далі й наголошує на потребі «перебудувати гуманізм», що дозволить елімінувати «тіні гуманістичної метафізики»[2,117]. Отже, Ж. Дерріда пов'язує гуманізм та метафізику. Більше того, Ж. Дерріда закликає навіть до радикального нівелювання значення гуманізму, навіть у гайдеггерівському розумінні.

М. Гайдеггер, палким прихильником якого був Ж. Дерріда, у своїй праці «Лист про гуманізм» наполягає на «новому гуманізмі», який, на відміну від «старого гуманізму», ще вище піднесе людину. «Чи може думка намагатися відкрито протиставити себе «гуманізму», ризикнути і стати предметом суперечки, щоб, можливо, ця *humanitas* споконвічного *homo humanus* разом з її обґрунтуванням викликала, зрештою, якусь настороженість? Тоді, можливо, все ж таки прокинулося б – якщо вже сам момент світової історії до цього не підштовхує – розуміння не тільки людини, але й «природи» людини, і не тільки до природи, але й того виміру, в якому вкорінена, як у своє середовище, сутність людини, що визначається самим Буттям. Чи не слід піти на те, щоб ще впродовж певного часу терпіти, даючи їм потроху перемелювати самих себе, ті непорозуміння, яких не можна уникнути, які до цих пір переслідують думку, що йде своїм шляхом у стихії буття та часу?»[3].

На думку Ж. Дерріда, саме через те, що М. Гайдеггер не зміг у певний час переступити через «старий» гуманізм і раціоналізм, він і прийшов до нацизму. Як зазначає дослідник творчості М. Гайдеггера А. Стайнер, «інший різновид відгуків, представлений Деррідою та його послідовниками, загалом визнає, що з філософією Гайдеггера було щось не те, коли вже вона дозволила реалізуватися йому у нацизмі. Однак Дерріда намагається побити Фаріаса його ж зброєю і стверджує, що кінцевою причиною звернення М. Гайдеггера до нацизму було те, що він сам до 1933 року не зміг позбавитися «гайдеггерівського» способу мислення, передусім, від раціоналізму і гуманізму. Коли М.Гайдеггер після свого «повороту» 1935 року зміг звільнитися від метафізики, тоді, за

логікою Дерріди, його філософія стала найкращою формою антинацизму»[4]. Як зазначає А. Стайнер, таке розуміння гайдеггерівської атракції до нацизму приводить Ж. Дерріду і його послідовників до радикального переосмислення терміна «гуманізм».

Ф. Лаку-Лабарт – один з учнів Ж. Дерріда, згодом доводить, що «нацизм є гуманізмом». На його думку, філософські засади, на які спиралася просвітницька традиція гуманізму, мали своїм наслідком домінацію людської основи, яка була поставлена на службу універсальному тоталітаризму.

Отже, просвітницька версія гуманізму остаточно піддавалася критиці й водночас наголошувалося, що творчість М. Гайдеггера після 1935 р., навпаки, допоможе глибше зрозуміти сутність людини. Тому не дивно, що Ж. Дерріда й інші представники Постмодерну рішуче відкидають просвітницький гуманізм, адже, на їхню думку, саме така «версія» гуманізму призводить згодом до нацизму.

Відтак низка мислителів Постмодерну, а саме – Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Лакан, Ж. Дельоз займають відверто антигуманістичні позиції. Як наголошує сучасний прихильник традиції просвітницького гуманізму П. Куртц, «постмодерна парадигма скептично налаштована щодо розуму, науки, гуманізму і прав людини. Вона відкидає більшість ідеалів Просвітництва»[5,33].

І справді, й М. Гоше зауважує, що в той час зріс інтерес до прав людини – теми, яка ще десятиліття тому була виключена з філософського дискурсу саме постмодерністами. М. Гоше пише: «Тільки уявіть, з якою співчутливою посмішкою на Вас дивилися б, якби Ви порушили цю тему три чи чотири роки тому. Термін «право», так само як і термін «людський» (*human*), здався б незграбним для добре налаштованої до Вас людини або б мракобісним для підозрілої... З початку шістдесятих антигуманізм аксіоматично був позитивним підсумком кульмінаційної фази структуралізму як найбільш вишуканої сучасної думки від Лакана до Фуко через Альтюссера»[6,15]. Таке ставлення представників Постмодерну до просвітницького гуманізму, на думку П. Куртца, і має зумовити занепад цієї філософської парадигми, адже «її пророцтва є самогубними, бо вона не пропонує людству жодного соціального і морального проекту емансипації і самореалізації»[5,33-34]. Таке твердження, на нашу думку, є не менш тенденційним, аніж твердження постмодерних філософів про гуманізм. Проблема останніх полягала в тому, що вони намагалися побудувати, за їхніми словами, неметафізичний гуманізм. Адже, починаючи з Ж. Дерріда, постмодерністи приймають гайдеггерівську максимуму про потребу відмовитися від метафізики задля повернення людини до суцього, до буття, «повернення людині (*homo*) людяності (*humanitas*)», що і є метою нового гуманізму.

Описуючи неметафізичний гуманізм, А. Рено зазначає: «У зіставленні з метафізикою, історія якої могла би бути повністю зрозумілою в разі, якби на неї вказали як на еру монадологій, проблема неметафізичного гуманізму в дійсності полягала не тільки в тому, як зберегти сенс в ідеї суб'єкта, але й у тому, як усередині суб'єкта, тобто в рамках автономії, можна припустити обмеження індивідуальності,

що здатне надати початок спілкуванню та інтерсуб'єктивності. У цьому сенсі неметафізичний гуманізм повинен розумітися також (а не тільки) як гуманізм неіндивідуалістичний» [7,78]. Ж. Дерріда ж бере до уваги гайдеггерівську онтологію, роблячи акцент на максимі: «Мова – дім буття». А оскільки людина, згідно з М. Гайдеггером, закинута в буття, то їй саме усвідомлення цього, повернення до буття неможливе без ретельної деконструкції людської мови.

Деконструкція – найбільш радикальний метод філософської критики, для якої попередня філософія – це писемність. Постмодерніст Р. Сальдівар говорить, що тільки те, що написано, дає йому існування, бо воно називає саме його. Сенс деконструкції як специфічної методології дослідження філософського (літературного) тексту полягає у виявленні його внутрішньої суперечності, у прихованих і непомітних для самого автора «залишкових сенсів», що дісталися у спадок від мовних, інакше – дискурсивних, практик минулого. Вони «закріплені» в мові у формі неусвідомлених стереотипів, які так само несвідомо й незалежно від автора тексту трансформуються під впливом мовних кліше його епохи.

Усе це й призводить до виникнення в тексті так званих «нерозв'язуваностей», тобто внутрішньо логічних заперечень, немовби спочатку властивих природі мовного тексту, коли його автор гадає, що відстоює одне, а насправді виходить щось зовсім інше. Виявити ці «невиришуваності», зробити їх предметом ретельного аналізу і є завданням критика-деконструктивіста.

Постмодернізм критикує розум (раціоналізм) за інструменталізм і недостатню комунікативність. «Новий» філософський розум, на відміну від раціонального, стверджує парадигму лінгвістичної поведінки (Р. Рорті), для якої характерною є загальна установка на «розмивання контурів», «переломи, отвори, вирізи, краї, тріщини, обриви». Нова раціональність – це сформований на основі інформаційної культури ірраціоналізм, який виріс із визнання символічних і віртуальних реальностей третім, поряд із матеріальним та ідеальним типом реальності. На відміну від проекту Модерну, який включає вектор трансцендентності (метафізики, ідеалу вічного гармонійного буття), Постмодерн реалізував «пейзаж без неба» (Ф. Ніцше). Для Постмодерну таїна (суть) речей постає в тому, що в них немає сутності.

Постмодерністський текст характеризується такими ознаками: інтертекстуальність, іронія, метамова гра, «переказ у квадраті». Ж. Дерріда і Ж.-Ф. Ліотар утворюють «країну дискурсів», яка є суцільною метафоризацією та інтерпретацією тексту, що спричиняє втрату тієї межі, котра відокремлює серйозну теоретичну роботу від естетично екстравагантних мовних ігор. Мова філософії наближається до естетичної мови, знищує міф про категоріальний центр і формує багатовимірний смисловий простір – «текст без меж».

Але чому текст був для Постмодерну настільки важливим, зокрема й у такому питанні, як гуманізм? Варто згадати, що і для постмодерністів, і для сучасних дослідників гуманізм постає саме з комунікації. «Гуманізм можна визначити як дружнє спілку-

вання за допомогою письма», – пише російській дослідник Б. Марков [8,105].

Відтак еволюція комунікації призводить до трансформації самого терміна «гуманізм». Інший дослідник, А. Рено, зазначає: «Гуманізм насправді – це концепція й оцінка людської природи як здатності до автономії, я хочу сказати, ніяк не претендуючи тут на оригінальність, що модерністським є твердження про людину, як про джерело своїх уявлень і вчинків, як про їхній суб'єкт або як про їхнього автора. Тому, до речі, загальна антигуманістична пристрась буде закінчуватися критикою поняття автора» [7,65-66]. Звідси стає зрозумілою критика постмодерністами єдиного суб'єкта (автора) та розкриття гуманістичних проблем через проблему письма.

Постмодернізм заперечує будь-які абсолюти; у багатоманітності життєвих явищ він шукає не те, що їх об'єднує, а те, що їх роз'єднує. Для нього все цінне своєю самістю, інакшістю і позасистемністю, оскільки, на його думку, будь-який порядок є ілюзорним, будучи лише породженням людського уявлення чи розуму.

В епоху Нового часу філософський твір завжди був чітко структурований, підкреслено науковий. Можна стверджувати, що зміст такого твору підпорядкований формі, пристосовується до неї. Постмодерністи протиставляють «замкненій формі» «відкрити антиформу». Відбувається деканонізація тексту. Оскільки постмодернізм стверджує неможливість прочитати текст однозначно, а текст може набувати сенсів незалежно від автора, оскільки на противагу єдиній раціональності тепер протиставлена можливість множини дискурсів, то тепер філософський текст губить свою цілісність. Втрачає сенс прагнення зробити текст наукоподібним.

Вимоги до прочитання тексту в постмодернізмі виражає деконструкція. Деконструкція як особливий метод є настановою на роботу з текстом, текстами. Будь-яке знання є текстואльним і тому складається не з понять, а зі слів. Постмодерністський текст характеризує імпресіонізм, неверифікованість, елімінація (виключення) суб'єкт-об'єктних відношень. Позбавлення онтологічного статусу світу знань і знань про світ приводить постмодерністів до деконструкції істини й об'єктивності. Істина для постмодерніста – «реліктовий принцип», здоровий глузд – «вегетеріанство» (Р.Рорті), тому немає «привілейованих дискурсів», дискурси завжди є мультикультурними. Це означає, що кожне суспільство відповідно до стану розвитку його культури та історії виробляє своє розуміння істини, свою парадигму. Те, що є істинним для Заходу, неістинне для Сходу. Звідси. – необмежений плюралізм, тотальний лібералізм у виробництві і виборі дискурсів з установкою на оригінальність, свободу, новизну, свободу вибору особистості, свободу «бути собою!». Ця світоглядна платформа спрямована проти універсалізму наукового знання.

Постмодерністський дискурс є принципово антифундаментальним, його цікавлять не субстанційні єдності і граничні (метафізичні) причини, а децентровані, розсіяні множини – відмінності. Під «загальною роботою законів» постмодернізм шукає і знаходить «гру особливостей». Інакше кажучи, в основу буття постмодернізм кладе відмінності. Єдність,

тотожність у нього стосується відмінного. Відмінності – остання реальність, за ними вже нічого немає. За словами Ж.-Ф. Ліотара, постмодернізм оголошує війну Цілому. Відтак, він оголошує війну і просвітницькому гуманізму, який є невід'ємною частиною модерної парадигми.

Ж. Дельоз ставить запитання про те, як можливо помислити сутність, а точніше, як наблизитися до буття, якщо людина мислить тільки розрізнені сутності. Думка не може онтологічно осягати розгортання речей засобом попереднього встановлення певних рамок, у яких сутності могли б розділятися так, щоб за допомогою послідовного поділу вдалося вичленили Буття із сутності. Таку процедуру, проти якої він виступав у всіх своїх роботах, Ж. Дельоз називає «осідлим номосом», або аналогією, і в ній можна розпізнати як платонівський метод поділу надвоє («Софіст»), так і гегелівську діалектику, у якій кожен тип сутності має своє місце і приходить у свій час у впорядкованому розвитку абсолютної ідеї.

Спроба помислити буття, дотримуючись незмінного і нерівноправного розподілу його форм, має як засіб те, що Ж. Дельоз називає категоріями. Категорія – це ім'я, властиве деякій сфері Буття (наприклад, матерія, форма, субстанція чи акциденція та ін.), або, так само, одному зі значень Буття, тому що будь-яка незмінність онтологічного поділу спричиняє руйнування однозначності. Той, хто мислить категоріями, тим самим стверджує, що «Буття» говорить в декількох значеннях («Буття» говорить відповідно до сутності або відповідно до існування, як ідея або як симулякр, тощо). І, навпаки, якщо «Буття» говорить лише в одному значенні, категоріями мислити неможливо.

Ж. Дельоз забороняє собі ставати на цей шлях. Справжній філософський метод повинен цілком забороняти собі всякий розподіл значення Буття за допомогою категорійних розподілів, будь-яке наближення до його руху за допомогою попередніх формальних розчленувань, якими б тонкими вони не були. Варто мислити однозначність Буття і неоднозначність сутностей «разом» (оскільки друга є лише іманентним продуктом першої) без посередництва родів чи видів, типів або ярликів, словом, без категорій.

Уся модерна гносеологія (епістемологія) будувалася навколо певного інваріантного мислячого «Я» в орієнтації на єдиного і неподільного суб'єкта. Картезіанське cogito, кантівська трансцендентальна єдність апперцепції – наочні тому підтвердження. Постмодернізм децентрує і тим самим убиває суб'єкта пізнання, перетворюючи його на місце, топос, перетин різних дискурсивних практик, на неосяжне поле персональної ідентичності, на «концептуальний персонаж», що шукає насолоди по різних життєвих текстах.

Ситуація постмодернізму орієнтує на подолання етики антропоцентризму з його ставленням до навколишнього світу як до засобу самоствердження в ньому людини-господаря, абсолютного володаря та повелителя. За нових обставин стає зрозумілим, що загадка людини полягає не в тому, у який бік вона змінюється, а в тому, що вона взагалі не змінюється. І саме внаслідок цієї незмінності загальний стан

світу стає дедалі гіршим. Водночас постмодернізм дає сучасній людині шанс залишити Універсум і на решті знайти спокій для себе, інтуїтивно орієнтуючись у подальшому на «ієрархію допустимого» як на найменше зло.

Розуміння місця і ролі людини в сучасному світі постмодернізм формує не тільки в контексті наукової революції і внутрішньої форми культури. Постмодерністська антропологія є самосвідомістю сучасної цивілізації, її реалією став людський індивід у своєрідності його свавільного емоційного «Я». У постмодерні будь-яка спільність, не виправдана внутрішньо таким (свавільним) індивідом, будь-яка колективна норма і правило виступають стосовно нього як насилля, репресія, від яких він повинен звільнитися. На філософському рівні такими репресивними силами визнаються логіка і раціональність. Самопочуття індивіда, невловимі стани, культура повсякденності – предмети постійної уваги постмодернізму. Через це в людині цікавим є тільки неповторно індивідуальне, нездійснене, неоформлене, більш людське, ніж структура.

Постмодернізм руйнує антропологічну доктрину Модерну – великого часу звільнення людства, зосереджуючи увагу на «профанному гуманізмі», на самовдоволеності розуму, на розкладі цілісної людини релігійних епох. Але з часом виникла і друга ідея – недостатності розкладання первісної цілісності людини. У постмодернізмі ця ідея виражається в заміні інтерпретацією (деконструкцією) реальної людини у світі. Через це свобода людини Постмодерну – це свобода дискурсу, тексту, інтерпретації; до цього її приводить принциповий плюралізм.

Створення інтегральної антропологічної картини, до чого завжди прагнула філософія, є питанням збереження основи розуміння світу й адекватної відповіді людини на виклики світу. Постмодернізм відмовляється від цього завдання, оскільки не може зібрати єдиний світ, що «вислизає», скріпити його словесним стрижнем і цілісною системою цінностей.

Людина Постмодерну є нескінченно плюральною (множинною); відсутність єдиної системи цінностей веде до такої множини позицій, яка не здатна стати єдністю. Несубстанційна, «густа» людина має тільки один вектор – гру і рух образів, які перетворюють її на подобу симулякра. Антропологічний тип, на який орієнтований постмодернізм, – це космополіт, вільний від догматів будь-яких традицій і норм, який чудово розуміє їх умовність. Це абсолютно ширший стосовно своїх природних інстинктів «шизоїд» (Ж. Дельоз), який цінує насамперед споживання. Це інтелектуал, який володіє правилами будь-якої мовної гри і так само легко звільняється від них.

Творчість у концептах постмодернізму передбачає базове співвідношення «автор-реципієнт», що знаходить своє відображення, зокрема, у працях Р. Барта. Значення «Автора», на його думку, пов'язан, передусім, із культом картезіанського самоусвідомлювального суб'єкта і загалом є анахронізмом, успадкованим від Нового часу. «Автор» досі є основним у свідомості як літераторів, так і читача. Але в самому письмі знищується будь-яке поняття «про голос, про джерело». Письмо – це та сфера невизначеності, де

втрачається суб'єктивність і насамперед знищується тілесна тотожність того, хто пише.

Постмодерністська парадигма принесла не лише інтерпретації. Епоха Постмодерну є, по суті, продовженням започаткованого ірраціоналістами XIX ст. пошуку свободи від стереотипів, заданих наявною традицією. Боротьба за руйнування полотна, книги, класики стала своєрідним протестом проти «маленької людини» (у розумінні Ф. Ніцше). Якщо раніше йшлося про відчуження від людини реальності, речей, творчості, то тепер, навпаки, людина розриває звичну реальність і намагається вийти за її межі. Іде боротьба з найбільш глибокими стереотипами: навіть шлях «народження-життя-смерть» вже не приймається.

Свого часу модерністи надзвичайно ускладнили стосунки між автором і його персонажами. Сюрреалісти проголосили можливість не тільки автоматичного письма, але й письма безособового, групового. Постмодерністи сподівалися, що зможуть зробити свій внесок у справу «десакралізації Автора», зазначаючи: «народження читача доводиться оплачувати смертю автора» (Р. Барт). Сприйняття створеного визнається особливим креативним актом, а тому здобутком постмодернізму можна вважати нову роль реципієнта в процесі творчості.

Постмодернізм переносить центр уваги з логоцентризму на тілоцентризм. Заслуга останнього полягає в тому, що він зафіксував важливий момент – відхід свободи і відповідальності за межі психосоматичної цілісності особистості. Йдеться не стільки про дегуманізацію, скільки про перспективи нового гуманізму. Постмодерністські рефлексії не створюють і не відтворюють гармонії. У них подвоюються, потроюються і множаться без потреби сутності, забиваючи свідомість відтворенням шаблонів і штампів, які вже відомі.

Так само, як зло є більшим добром, тому що вказує на наявність і потребу його пошуку, так і Постмодернізм вказує на помилки і необхідність відповідальної роботи розуму і душі. Значення Постмодернізму, насамперед, виявляється у створенні нової постановки проблеми свободи і відповідальності. Деконструкція як деперсоналізація стає передумовою нової філософії моральності особистості.

Структуралізм усвідомлював себе як продовження і розвиток, новий етап європейської культури, філософії, створюваної ними моделі світу. Специфіка ж постмодернізму виявляється в тому, що в ньому відбувається радикальний розрив з цією традицією. Заперечення всього, що напрацьовано дотепер, до структурно-лінгво-семіотичної – інформаційної революції. Тому що дотепер була історія предметного світу, а починається історія інформаційної реальності. Але постмодернізм не хоче бути відображенням тільки нового штучного світу, він розгортається як ідеологія всього людського мислення, прагнучи поставити свій погляд на все, що існує й існувало коли-небудь на Землі. Він хоче бути парадигмою, епістемою і єдиним світоглядом сучасності, включаючи в неї минуле, роблячи його заручником сьогодення.

Подібно до захоплення символічного Універсуму, перебудова і заміна його змісту є можливими, якщо

для цього буде звільнене відповідне місце. Але місце зайняте, причому грандіозними, з тисячолітньою історією духовними конструкціями – культурою, зокрема мистецтвом, релігією, філософією. Сьогодні вони втрачають свій статус, хоча й по-різному. Їхня доля є сумною, хоча по-різному. Якщо велике реальнічне і навіть модерністське мистецтво, що існують і тепер, оголошуються традицією, відсуваються в минуле, вважаються застарілими, але зберігають право на існування, принаймні як матеріал для цитат; якщо релігія відкидається, але їй виділяється анклав, резервація, необхідні для користування частиною суспільства, то історична філософія як метафізичне вчення про буття підлягає повному структурному демонтажу, а іноді й детальному «зачищенню», деконструкції до блоків, а іноді й деструкції (руйнування) матеріалу. Якщо й залишаються цитати, то для критики або для перетворення на щось протилежне. Невипадково власне філософський постмодернізм, особливо його початковий, розвинутий основоположниками етап, кваліфікується як деконструкція. Постмодерністське філософування і деконструкція – майже синоніми. Це, принаймні, поки що, – перше слово філософії постмодернізму.

Не менш відомим є й «метод живців і щеплень» Ж. Дерріда. Беручи якого-небудь автора, він, ігноруючи загальну спрямованість тексту, знаходить придушений у ньому маргінальний сенс і, спираючись на нього, заперечує центральну ідею цього автора, змушуючи говорити його найчастіше прямо протилежне до того, що той хотів сказати. Так, Ж.-Ж. Руссо – символ, знакова фігура критики цивілізації, прихильник природності й борець за збереження природи – «прочитується» як її ворог і стає апологетом штучного. Традиційно відомо, що Ф. де Сосюр дотримувався уявлень про первинність живого мовлення порівняно з мовою. Ж. Дерріда, «прищеплюючи» до основного змісту його тексту свій «живець», вирощує на солодкій вишні гірку горобину, каліну чи що завгодно. І стверджує, що роботи Ф. де Сосюра дають підставу для доказу первинності мови. А якщо захотіти, то можна довести, що Ф. де Сосюр був найвизначнішим представником «письма». Головне – захотіти і перейти до діяльності, до проектування й обробки реальності відповідно до поставленої мети.

Такий оригінальний методологічний підхід застосовано приніс Ж. Дельозу, Ж. Дерріда й іншим «деконструктивістам» славу віртуозів у трактуванні будь-яких явищ і подій, тим більше – історичних. Щоб уникнути головного болю з усіма наслідками, що звідси випливають, постмодерністські роботи не слід уживати без розшифрування і демістифікації. Постмодернізм допускає, навіть припускає, перетворення інших авторів і тим більше читачів на певний матеріал, сировину, об'єкт маніпулювання під час продукування власних текстів. Завершальним етапом деконструювання є «означування» – вкладання нового, часто протилежного змісту в текст чи вчинок іншого. Постмодерністський автор поводиться як «зозулення, що вирросло й вигодуване у чужому гнізді» – викидає його справжніх господарів. Це (де)конструктивно-діяльнісна настанова, принципом

функціонування якої є не істина, а досягнення поставленої мети.

Зазначимо, що основною відмінністю в розумінні тексту постмодерністами і представниками філософії модерну є відмова перших визнавати текст централізованим і автономним. Гуманізм постмодерну полягає зокрема і в тому, що текст бачиться як поліцентричне утворення, яке до того ж твориться не тільки автором, а й читачем. Саме сприйняття Іншого як однієї з засад рецепції тексту як інтерсуб'єктивної комунікації відрізняє постмодернізм від модерну. Поняття тексту є вкрай важливим для постмодерністів, які редукують до нього все попереднє філософське надбання. Постмодерністи наголошують на деконструкції тексту, яка полягає в руйнації стереотипу щодо незмінності тексту та відстороненості його від читача та включення тексту в новий контекст, його полісемантичність. Окремо зауважують постмодерністи і про відчуження тексту від автора, акцентуючи увагу на втраті письмом інструменталістської функції. Все це, на думку представників філософії постмодернізму, сприяє міжособистісній інтеракції індивідів, яка має позбутися своєї ієрархічної структури. Отже, постмодерністи позбуваючись централізації тексту, водночас намагаються уникнути централізації суспільства, перетворення соціальних інститутів на репресивні, подібні до в'язниці чи армії.

Висновки

Отже, гуманістична думка Постмодерну переживає важкий період. У її ситуації – невизначеність і кризові моменти мають відразу подвійний характер: вони охоплюють і її предмет, гуманістичну реальність, і розуміння цього предмету. Для нас принциповим є розуміння сутності «кризи предмету» не стільки в нових деструктивних явищах, скільки у опри явищ величезній нестабільності людини, можливості будь-яких радикальних змін в її бутті, в її залежності від динаміки, що проходить в світі. Сутність же «кризи розуміння» в тому, що всі наявні філософсько-гуманістичні, антропологічні концепції і теорії не можуть пояснити виникаючих явищ і процесів, в яких відбуваються кардинальні зміни людини. Проголошення «презумпції нерозуміння» (Ж. Дельоз, Ж. Дерріда) утворило специфічний стиль філософування, більше призначений для приховання, чим для розкриття смислу. Крім того, непридатними виявляються самі базові поняття, на яких будувалися гуманістичні, антропологічні та екзистенціальні теорії. В першу чергу, фундаментальні концепти «суттєвості людини» і людини – «суб'єкта», що знаходиться в основі європейського розуміння людини. Внаслідок цього непридатним виявляється як методологія аналізу розглянутої проблеми, так і

мова, якою виражається дане розуміння: дискурс класичної європейської метафізики. Ця проблема досліджувалася, як ми вже зазначали, М. Гайдеггером. Він вважав, що «нове життя» для гуманізму почнеться після перегляду концепції метафізичного суб'єкта. Людина є «пастир Буття», вона повинна відповісти на його поклик, перебувати в його «світлі» і розуміти його «мову».

Гуманізм Постмодерну – це ще й екзистенціальна тривога, побоювання, страх за майбутнє «умов існування» людської істоти, «дому його буття». Саме це усвідомлення тендітності, нестабільності, негарантованості «дому буття людської істоти» переміщує в самий центр сучасного дискурсу про гуманізм такі питання: Що являє собою цей «дім»? Яким було, є, має стати ставлення людської істоти до нього? Різноманітні людські співтовариства (*мовні, конфесійні, професійні тощо*) є не тільки творцями цього «дому», але і його користувачами. Як прихильники гуманізму, всі вони однакові в тому, що турбота про нього, про його максимально тривале збереження у Всесвіті, підтримання його стабільності є священним обов'язком кожної людської істоти, кожного співтовариства. Проте, залежно від мети того або того співтовариства, «дім», про охорону якого піклуються всі, може бути використаний кожним співтовариством не тільки за прямим його призначенням, а й прикриттям своїх махінацій. А це означає, що кожне людське співтовариство розуміє гуманізм по-своєму. З цієї ж причини колись єдиний «європейський гуманізм» немовби розщеплюється на безліч неогуманізмів, які протистоять один одному.

Список літератури

1. Фуко М. Археология знания. – К.: 1996.- 208с.
2. Derrida J. The Ends of man // Margins of philosophy. – 1982. – 127 p.
3. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме [Электронный ресурс]- Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Heidegg/_Gumanizm.php. – Название с экрана.
4. *Стайнер А.* Дело Мартина Хайдеггера, философа и нациста / А. Стайнер // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Article/stay_delo.php.
5. Куртц П. Гуманизм и скептицизм – парадигмы культуры третьего тысячелетия / П. Куртц // Возможность невозможного: Планетарный гуманизм для России и мира. – М.: РГО, 2001.- 527 с.
6. Gaucher M. Les Droits de l'homme ne sont pas une politique / M. Gaucher. – Le Débat, July-Aug. – 1980. – 170 s.
7. Рено А. Эра индивида. К истории субъективности / А. Рено. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 473с.
8. Марков Б. Человек и глобализация мира / Б. В. Марков // Отчуждение человека в перспективе глобализации мира: сб. статей. – Вып. I / под ред. Б. В. Маркова, Ю. Н. Солонины, В. В. Парцвания. – СПб., 2001. – 378 с.

А.Н. Фоменко

ГУМАНИЗМ ИЛИ АНТИГУМАНИЗМ? ДИСКУРС ПОСТМОДЕРНА

В статье на основе анализа западноевропейских философских концепций выявляются специфические черты дискурса гуманизма Постмодерна

Ключевые слова: модерн, постмодерн, человек, личность, деконструкция, гуманизм, антигуманизм, текст, дискурс.

A.Fomenko

HUMANISM OR ANTI-HUMANISM? DISCOURSE POSTMODERN

The article describes the specific features of Postmodern humanistic discourse on the basis of analysis of Western European Philosophy concepts.